Hennie Oude Essink

Ooievaarsbek *(Geranium L.)*

Afb. 1 Ooievaarsbek kom je in alle maten en kleuren tegen in het wild en als cultivars in onze tuinen. De bloeitijd loopt van mei tot ver in de herfst; de grootbloemige soorten leveren ruim nectar en pollen en kunnen een belangrijke bijdracht zijn.

Afb.4 paarsroze variant van de Beemdooievaarsbek (Geranium pratense) : mannelijk stadium: de helmknoppen leveren pollen;de stempel is nog niet volgroeid.

De Ooievaarsbekfamilie (*Geraniáceae*) kent ongeveer 800 soorten, verdeeld over elf geslachten, die vooral in de subtropen en streken met een gematigd klimaat voorkomen.

Van de elf geslachten zijn er drie, die in onze streken belangrijk zijn: Ooievaarsbek (*Geranium L.*);Reigersbek (*Erodium L'Hérit*); Balkongeranium (*Pelargonium L'Hérit*). In de naamgeving worden de'Geranium' en de 'Pelargonium' vaak verward. De Pelargonium komt van oorsprong uit Zuid-Afrika en kent daar ruim 250 soorten. Al vóór 1600 wordt deze plant naar Europa gebracht en daar verward met de inheemse Geranium (Ooievaarsbek). Dat deed ook Linnaeus, toen hij in zijn grote naamsysteem de Pelargonium bij de Geranium onderbracht, hoewel zowel blad als bloemvorm zeer verschillend zijn.

De Pelargonium veroverde snel alle tuinen van Europa en nam de plaats in van de inheemse Geranium. In 1787 maakte de Franse botanicus L'Héritier er weer afzonderlijke geslachten van, maar kon voor het gewone publiek de verwarring niet ongedaan maken. Vandaag de dag is de opmars van de eigenlijke Geranium (= Ooievaarsbek) met talloze cultivars dusdanig groot, dat de verwarring veelal is opgeheven.

Afbeelding.4 laat een cultivar van de Beemdooievaarsbek (*Geranium pratense*) zien. De vijf korte, puntige kelkblaadjes zijn verscholen achter de kroon; (zij zijn goed te zien op afb. 7 en 9C). De vijf stervormig gerangschikte kroonblaadjes zijn volkomen symmetrisch; zij zijn ingeplant aan de voet van het (bovenstandig) vruchtbeginsel en geven de bloem een schotel- of komvorm. Het centrum van de bloem heeft een andere kleur dan de kroon; op de afbeelding is hij groen. Twee ringen van vijf meeldraden zijn aan de voet verkleefd. Uit het vruchtbeginsel komt één stijl omhoog, waarvan de vijflobbige stempel nog verborgen is in het rode kokertje: de bloem is in het mannelijk stadium: de meeldraden hebben rijpe helmknoppen; de stempels zullen zich pas ontvouwen, wanneer de helmknoppen zijn verwelkt (ook afb 9A).

De blauwe Beemdooievaarsbek op afbeelding 5 is een stadium verder: de helmknoppen zijn verwelkt; de meeldraden zijn zijwaarts gebogen en laten alle plaats aan de nu gerijpte 5-lobbige stempel. De donkere aderen op de kelkbladen dienen als honingmerk en wijzen de weg naar de nectar. Deze wordt in ruime mate geproduceerd door de vijf bolronde nectariën, die goed te zien zijn tussen de aanhechtingspunten van de kroonblaadjes; op afbeelding 4 donkergroen;

Afb. 2 De kroon van de Geranium renardii is symmetrisch.

Afb. 3 De kroon van de Pelargonium is a-symmetrisch.

Afb.5 De' blauwe Beemdooievaarsbek' komt in het wild vooral in deze kleur voor. De bloem is in het vrouwelijk stadium: de helmknoppen zijn verwelkt; de 5 stempellobben zijn ontvankelijk voor pollen.

Afb.6 'Slipbladige Ooievaarsbek' (Ger. dissectum): na de bloei vouwen de kelkblaadjes zich rond de rijpende vruchtjes; de stijl lijkt nu op de bek van de ooievaar: 'Ooievaarsbek'.

Afb.7 'Fijne Ooievaarsbek' (Ger. columbinum) : de bloem is trechtervormig; roze met rode nerf en een wit hart. Langs abdomen en thorax van de bij komen pollen van de rijpe helmknoppen.

op afbeelding 5 wit.
Na de bevruchting ontwikkelt de stijl zich tot een langwerpig kokertje, waarin de vijf zaadjes groeien ; als deze rijp zijn, krullen de vijf segmenten naar boven open en schieten de zaadjes weg. Het kokertje (de snavel) wordt gesteund door de oorspronkelijke vijf kelkblaadjes. Afbeelding 6.

Bestuiving:
De kleinbloemige soorten zijn dikwijls van zelfbestuiving afhankelijk. De grootbloemige soorten vormen vrucht na kruisbestuiving: de bloemen zijn *proterandrisch:* pas als de mannelijke helmknoppen zijn verwelkt, wordt de vijflobbige stempel rijp; hierdoor wordt zelfbestuiving verhinderd. Voor de bestuiving zijn zij afhankelijk van vooral bijen, hommels, zweefvliegen en vlinders.
De pollen- en nectarproductie is vrij hoog. Het pollen van 'Robertskruid' (*ger.robertianum*) is geel of oranje; de andere soorten leveren een zeer donker (paars/ blauw) pollen af. In Zwitserland zijn Geraniums goed voor 3% van de totale pollenoogst. De nectar van met name de Beemdooievaarsbek heeft een hoog suikergehalte (51–71%). De honingopbrengst wordt geschat op 28–80 kg/per ha. aaneengesloten bloei. Bij ons komt de plant in zulke hoeveelheden niet voor; waar zij zich vertoont, is sprake van een belangrijke bijdracht.
Bij ons (Nederland en België) zijn zeven soorten inheems: Fijne Ooievaarsbek (*g.columbinum*); Robertskruid (*g.robertianum*); Slipbladige Ooievaarsbek (*g.dissectum*); Zachte Ooievaarsbek (*g.molle*); Beemd Ooievaarsbek (g.pratense); Berm Ooievaarsbek (*g.pyrenaicum*); Moeras Ooievaarsbek(*g.palustre*). Daarnaast zijn na verwildering ingeburgerd: Roze Ooievaarsbek (*g.endressii*); Bos Ooievaarsbek (*g.silvaticum*); Donkere Ooievaarsbek (*g.phaeum*); Bloed Ooievaarsbek (*g.sanguineum*) Het aantal cultivars is nauwelijks bij te houden; er komen er steeds meer bij en determinatie is vaak lastig.

Afb.8 Ook de 'Roze Ooievaarsbek' (ger.endressii) trekt veel bestuivers aan; de plant biedt de hele zomer tot ver in de herfst talloze trechtervormige bloemen. Sinds haar introductie in 1812 vanuit Z. Europa is zij (met talloze cultivars) de meest aangeplante soort in onze tuinen.

Afb.9A Een witte variant van de Beemd O. (Ger. pratense album); de helmknoppen leveren ruim pollen; de stempels zijn nog gesloten.

Afb.9B De blauwwitte variant van de Beemd O. (Ger. pratense striatum); de witte bloem heeft blauwe vlekken, stippen en strepen; op de afb. de mannelijke en vrouwelijke vorm naast elkaar.

Afb.9C De 'Bos Ooievaarsbek' (Ger. silvaticum) is een vroege bloeier; heeft komvormige roze bloemen met een wit hart. Zij houden van een vochtige grond; in het wild tref je haar in vochtige weilanden aan. De cultivars hebben ook andere kleuren.